

Marijan Turnšek

Medverski dialog in (po)nov(n)a evangelizacija v Sloveniji

Povzetek: V razpravi je izpostavljenih nekaj vidikov medverskega dialoga, ki je po 2. vat. c. z. postavljen v okvir nove evangelizacije; s tem se postavlja vprašanje, ali je »sredstvo« v procesu evangelizacije ali ima vrednost sam v sebi. Od koncilске odprtosti drugim verstvom, ki jo je precej jasno nakazal papež Pavel VI. v encikliki *Ecclesiam Suam* med koncilom samim, je v razpravi prikazan nadaljnji razvoj s primeri teoloških razpravljanj na simpozijih in kongresih, kar je premislek uvrstilo tudi na sinodo škofov v Rimu leta 1974, kjer se je začutila spet neka zadržanost. Delno jo je premagala že papeževa posinodalna spodbuda *Evangelii Nuntiandi*, še bolj pa papeži bl. Janez Pavel II., Benedikt XVI. in Frančišek, ki so medverskemu dialogu tako v teoriji kot praksi dali nov polet. Drugi del razprave prikazuje to problematiko v Sloveniji. Do osamosvojitve Slovenije ni bilo vidnejšega medverskega dialoga; z večjo versko svobodo se je nato pričel in se najbolj uresničeval v zagovarjanju skupnih vrednot v odnosu do zakonodaje, manj je bilo znanstvenih posvetovanj in medverskih srečanj. Zanimiva je ugotovitev, da je bila tematika dialoga šibko prisotna v procesu plenarnega zborra. Najšibkejši je bil dialog na področju medsebojnega spoznavanja o tipično verskih vprašanjih. Zato ostaja prav to področje največji izziv za prihodnost.

Ključne besede: medverski dialog, islam, nova evangelizacija

Summary: *Interreligious dialogue and repeated (new) evangelization in Slovenia*

*In this paper, some aspects of the interreligious dialogue, which has found its place after the Second Vatican Council within the framework of the New Evangelisation, are emphasised. Hence, the question arises whether it is only 'an instrument' in the process of Evangelisation or has its own inherent value. Beginning with the openness of the council towards other religions, which was emphasised very clearly by the Pope Paul VI in his encyclical *Ecclesiam Suam* during the Council itself, this paper analyses further developments, citing examples of theological discussions from various symposia and congresses. Interreligious dialogue was also a topic at the Synod of Bishops in 1974, where a kind of restraint was felt again. It was partly overrode already by the Pope's post-synodal exhortation*

Evangelii Nuntiandi, but even more by activities of the Blessed Popes John Paul II, Benedict XVI and Francis, who gave interreligious dialogue new power, both theoretically and practically. The second part of the paper depicts the development of the interreligious dialogue in Slovenia. Before the state independence of our country, it was not very visible. Encouraged by the greater religious freedom after 1991, it made important progress and has mainly been realised by championing the same common values regarding legislation, but there have been significantly fewer scientific deliberations and interreligious meetings. It is interesting to observe that the topic of dialogue was weakly represented during the process of the Plenary Council. The religious dialogue in the area of the mutual spreading of knowledge regarding typically religious questions has been even weaker. Therefore, it is exactly this area remains the greatest challenge for the future.

Key words: *interreligious dialogue, Islam, New evangelization*

Uvod

V življenju Cerkve in v teologiji se je po drugem vatikanskem cerkvenem zboru (1962–1965) razširila uporaba pojma »evangelizacija«. V Cerkvi je pravzaprav vse »evangelizacija«, saj v vsem, kar počne, uresničuje svoje osnovno oznanjevanje evangelija, vse drugo pa k Cerkvi ne sodi. Upravičeno se postavlja vprašanje o mestu medverskega dialoga znotraj tega poslanstva Cerkve. Je dialog z različnimi religijami in verstvi integralni del misijonskega poslanstva Cerkve ali je neke vrste »predevangelizacija« ali nekaj vrednega samo na sebi? Ima ta dialog torej cilj sam v sebi, ali je sredstvo oznanjevanja evangelija? V pokoncilskem času je bil prisoten določen razvoj teh pogledov, ki je pripeljal do pojmovanja, da »ima medverski dialog pravico biti avtentičen izraz celovitega evangelizacijskega misijonskega poslanstva Cerkve.« (Dupuis 1987, 1236) Vloga tega dialoga je odvisna predvsem od teološkega vrednotenja drugih religioznih tradicij v svetu; zlasti od tega, kakšen pomen jim namenjajo v Božjem odrešenjskem načrtu za celotno človeštvo. Zgodovinsko dejstvo je, da je pozitiven odnos do drugih verstev pomenil tudi izgradnjo pozitivnega ozračja medsebojne odprtosti. Zato je vprašanje medverskega dialoga za cerkvena občestva vedno in povsod izrednega pomena, tako na lokalni ravni krajevnih Cerkva kot na ravni vesoljne Cerkve. V razpravi želimo prikazati nekaj značilnosti v pokoncilskem razvoju pojmovanja medverskega dialoga v »ozračju« (po)nov(n)e evangelizacije na splošno in nato še odmev tega v življenju Cerkve na Slovenskem.

Nekaj mejnikov v pokoncilskem razvoju medverskega dialoga

Med drugim vatikanskim koncilom je Božji služabnik papež Pavel VI. izdal encikliko *Ecclesiam suam* (17. maj 1964; AAS 56), s katero je prehitel vse tozadevne dokumente koncila in tudi »Tajništvo za ne-kristjane«, ki ga je ustanovil le kakšen mesec pred izidom enciklike in ni moglo vplivati na njen nastanek. V encikliki je nakazal potrebo po določeni novi perspektivi Cerkve v smeri prenavljanja in sicer z nujnim odpiranjem svetu. Zanimivo je dejstvo, da papež uporablja izraza »dialog« (*dialogus*) in »pogovor« (*colloquium*) praktično kot sinonima, ko govori o medverskem dialogu. Pavel VI. vztraja pri nujnosti pogovora s svetom, v katerem Cerkev živi (ES 13.67), in ga opredeli kot »umetnost duhovne komunikacije« (83), kajti »Cerkev je beseda; Cerkev je sporočilo; Cer-

kev je pogovor« (67). Zanj Cerkev mora biti sposobna razvijati dialog z vsemi ljudmi dobre volje znotraj in zunaj same sebe, sicer je praktično ni. Božji služabnik papež Pavel VI. si dialog Cerkve predstavlja v obliki štirih koncentričnih krogov (100–117): najbolj oddaljen je vse človeštvo, nato so druga verstva, sledijo kristjani nekatoličani in končno dialog znotraj katoliške Cerkve. Papež poudari, da Cerkev želi ohraniti »splošljivo priznanje duhovnih in moralnih vrednot« v različnih verstvih in v dialogu z njimi delati za razvoj teh vrednot in skupaj dosegati ideale verske svobode, medsebojnega bratstva in dobroteljnosti v okviru civilne družbe ter s tem pravične družbe in kulture (112). Tako se enciklika sklone s pozivom k avtentični in hkrati previdni odprtosti. Teološko vrednotenje medverskega dialoga pa enciklika ohranja znotraj temeljnega misijonskega poslanstva Cerkve.

Božji služabnik papež Pavel VI. je s tem svojim pogledom, čeprav jasno vpetim v misijonsko poslanstvo Cerkve, vendarle koncilu odprl prehod k še širšemu pogledu in vrednotenju različnih verstev samih v sebi. V samih koncilskih dokumentih odkrijemo željo po priznanju »elementov resnice in milosti« (AG 9) v raznih religioznih tradicijah, v njihovih »obredih in kulturah« (LG 17), raznih »verskih iniciativah« (AG 3) in drugem »bogastvu, ki ga je Bog v svoji dobroti dal ljudstvom« (AG 11). Vse to koncil dojema kot »žarek Resnice, ki razsvetljuje vse ljudi« (NA 2). V temelju teh in podobnih koncilskih idej zaznavamo rastoče zavedanje, da je vplivanje Svetega Duha univerzalno, da ne pozna meja: napolnjuje univerzum (GS 11; AG 4); deluje v smislu boljše kvalitete življenja (GS 38,1), za družbeni red, ki bi bil bolj vreden človeške osebe (GS 26,4), in za univerzalno bratstvo (GS 39,3). Sveti Duh kliče vse ljudi h Kristusovemu odrešenju tudi preko semen Besede (AG 15) in po samo Bogu znani poti podarja ljudem možnost, da pridejo v stik s Kristusovo velikonočno skrivnostjo (GS 22,5). Vse te ideje so solidna osnova za koncilsko pojmovanje medverskega dialog, h kateremu je koncil pozval (NA 2; AG in GS). Koncilsko misel lahko dobro predstavita dve mesti: »Kakor je Kristus sam prodiral v srce ljudem in jih z resnično človeškim pogovorom dovajal k božji luči, tako naj tudi njegovi učenci, globoko prežeti s Kristusovim Duhom, spoznajo ljudi, med katerimi živijo, in naj bodo z njimi v stikih, da bodo v iskrenem in potrpežljivem dialogu sami zvedeli, kakšno bogastvo je darežljivi Bog razdelil med narode. Obenem pa naj skušajo to bogastvo z lučjo evangelija osvetliti, osvoboditi in pri-

vesti pod gospostvo Boga odrešenika« (AG 11). In drugi navedek, ki ga nekateri imenujejo kar »magna charta« dialoga: »Obráčamo se dalje tudi do vseh ljudi, ki priznavajo Boga in hranijo v svojih izročilih dragocene religiozne in lovenostne prvine, z željo, da bi nas vse odkrit pogovor pripravil do tega, da bi pobude Duha zvesto sprejemali in vneto izvrševali« (GS 92,4).

Na tej osnovi si je misel o vrednosti in potrebnosti medverskega dialoga po koncilu utirala pot preko različnih konferenc in kongresov zlasti v smislu poglobljanja teologije misijonskega delovanja Cerkve, še posebej misli o aktivni prisotnosti in univerzalnem delovanju Svetega Duha. Zato medverski dialog nikoli ne prične iz nič, ampak vedno najprej odkrije avtentične vrednote, ki so prisotne v verstvih, in nato v spoštovanju različnih pristopov in mnenj predstavi evangeljske vidike, ki te vrednote osvetljujejo in oišujejo.¹ Teologi vedno bolj jasno poudarjajo pozitivno teološko dojemanje različnih verskih tradicij človeštva, saj tudi v njih prepoznavajo delovanje Kristusove milosti. Pozornost dajejo spoznanju, da se Bog samopodarja celotnemu človeštvu in kristjani smo v dialogu poklicani odkrivati to samopodarjanje Boga, ki poteka na različne načine in v različnih stopnjah sicer edine ekonomije odrešenja. Poudarki pa so na različnih predelih sveta bili nekoliko različni: Južna Amerika je v dialogu izpostavljala vprašanja pravičnosti in osvoboditve, afriški svet se je bolj ukvarjal z vprašnji inkulturacije, vprašanje aziatov pa je ostajal medverski dialog v ožjem pomenu besede.

Ta razvoj, ki je vedno bolj povezoval medverski dialog z resničnostjo (po)nov(n)e evangelizacije, je vplival tudi na izbor teme sinode škofov v Rimu leta 1974: *evangelizacija v sodobnem svetu*. Med sinodalnimi oeti v avli je bilo živahno razpravljanje tudi glede vprašanja mesta medverskega dialoga. Eden izmed tajnikov sinode (Amalorpavadass) je v svojem povzetku razprav strnil, da je dialog sicer dober sam v sebi in ima sam v sebi cilj, saj ustvarja skupnost in omogoča medsebojno pomoč, a po mnenju večine ne more biti pojmovan ločeno od evangelizacije. Čeprav sta dialog in evangelizacija dve teološko gledano različni resničnosti,

¹ Takšen kongres je bil leta 1969 v Rimu: *Simposio sulla teologia missionaria per i nostri tempi*. Leta 1971 pa v Nagpurju (Indija): *International Theological Conference on Evangelization and dialogue in India*. In seveda še marsikje drugje.

lahko sobivata. Drugi tajnik sinode (Grasso) pa je v svojem poročilu nakazal možne povezave med medverskim dialogom in evangelizacijo. Dogajanje v razpravah in tudi povzetka kažejo na še obstoječe napetosti, ki so preprečile, da bi na sinodi sprejeli daljši sklepni dokument, kot je bilo predvideno prvotno. Zediniti so se uspeli le za kratko sklepno pojasnilo (dichiarazione) (Caprile 1975, 1011–1016). V njem je glede medverskega dialoga zapisano, da sinoda škofov želi, v zaupanju v delovanje Svetega Duha, ki gre preko meja krščanske skupnosti, opogumiti za dialog z nekrščanskimi verstvi, in sicer na način, ki bi z boljšim poznavanjem evangeljske novosti in polnosti razodetja lažje predstavil drugim, kako se odrešenjska resnica Božje ljubezni uresničuje v Kristusu. Mnogi teologi se niso mogli znebiti občutka, da so ti povzetki izraz prizadevanja nekaterih na sinodi, da bi pomen medverskega dialoga zminimalizirali na »pomožno sredstvo pri oznanjevanju evangelija« (Dupuis 1978, 1246).

Mnogi so zato z nestrpnostjo pričakovali posinodalno apostolsko spodbudo Božjega služabnika papeža Pavla VI. Leto po sinodi je zagledala luč sveta spodbuda *Evangelii Nuntiandi* (8. december 1975). Glede naše tematike je najprej pomembno, da se je papež odločil za široko definicijo pojma evangelizacija, ki lažje vključi pri obravnavi celotno osebnost tako evangelizatorja kot naslovnikov evangelizacije. Pod pojmom evangelizacija razume splošno oznanilo, ki je sestavljeno iz zaporednih elementov in faz: kerigma, pridiga in kateheza. Papež se zelo osredotoči na evangelizacijo kulture in kulturo človeka. V tem okviru podčrta pri obravnavi medverskega dialoga delovanje Svetega Duha, ki je prvi akter evangelizacije, saj oživlja Cerkev (75). Ne omenja pa posebej, da njegovo delovanje presega meje Cerkve, kot je to razumevanje uvedel drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor. Zato je razumljivo, da spodbuda druga verstva pušča nekoliko ob strani in medverskega dialoga ne vidi toliko v mejah evangelizacijskega poslanstva Cerkve. S tem papež ohranja napetost, ki se je pokazala na sinodi, in dopušča ter omogoča nadaljnje razčiščevanje.

Bl. papež Janez Pavel II. je že s svojo prvo okrožnico *Redemptor Hominis* (1979) na to področje prinesel novo odpiranje. Priporoča vsakršno aktivnost, ki teži k zblizanju z drugimi verstvi preko dialoga, stikov, molitve in iskanja zakladov človeške vernosti (6) ter vabi k odkrivanju vetja Duha (12). S tem spet obnovi teološki temelj medverskega dialoga

na Svetem Duhu, ki »veje kjer hoče« (Jn 3,8). Na svojem pastoralnem obisku v Manili leta 1981 je preko radia sporočil, da Cerkev čuti »globalno potrebo /.../ stopiti v stik in voditi dialog z vsemi temi verstvi. Še posebej nagiba k temu velika potreba po molitvi; saj človek, ko se odpre v molitvi neznanemu Bogu, v tej odprtosti ujame tudi odmev Duha, ki v tem človeku moli, ker pozna njegovo omejenost (Rim 8,28)«. Papež sklene radijski govor: »Vsi kristjani si morajo /.../ prizadevati stopiti v dialog z verniki vseh teh religij, da bi poglobili medsebojno vzajemno poznavanje in sodelovanje, da utrdijo moralne vrednote, dajo slavo Bogu v vsem stvarstvu. Potrebno je razvijati vsak kanal, da bi ta dialog postal resničnost na vsakem kraju in predvsem v Aziji, kontinentu, ki je vrh kulture in starih verstev.« (5; 1981. *AAS* 73: 391–398) V tem besedilu se jasno pokaže, da je ta papež namenil medverskemu dialogu prvovrstni pomen v življenju Cerkve sredi sodobnega sveta.

Ta papeževa smer se zrcali tudi v dokumentu »*L'atteggiamento della Chiesa di fronte ai seguaci di altre religioni: riflessioni e orientamenti su dialogo e missione*«, ki ga je za binkošti 1984 izdalo Tajništvo za nekristjane. V njem je medverski dialog opredeljen precej široko: »Ne pomeni le pogovora, ampak skupek medverskih odnosov, pozitivnih in konstruktivnih, z osebami in skupnostmi drugih verstev, da bi se bolje medsebojno spoznali in se medsebojno obogatili.« (3) Med vidiki misijonske dejavnosti, kot so preprosta prisotnost in pričevanje krščanskega življenja, prizadevanje za služenje ljudem in delo za socialni napredek z bojem proti revščini ter liturgično življenje, je omenjen tudi »dialog, v katerem kristjani srečajo sledilce drugih verskih tradicij, da bi skupaj hodili k resnici in sodelovali v delih skupnega interesa« (13). Poslanstvo Cerkve je torej živeti enovit proces: prisotnost, služenje, dialog, oznanilo (kerigma), zakramentalizacija. Medverski dialog ima v njem pomembno mesto, ne glede na to, ali mu nato oznanilo sledi ali ne (19). Dokument še poudarja, da sta drža in duh dialoga kar nujna »norma« in »stil« prisotnosti Cerkve v svetu. Medverski dialog je del »velikega cerkvenega misijonskega dinamizma« (30). V sebi vključuje različne oblike:

- 1 - dialog življenja, odprt in razpoložljiv do vseh (29–30)
- 2 - dialog skupnega prizadevanja za pravičnost in svobodo človeka (31–32)

- 3 - intelektualni dialog, v katerem strokovnjaki soočajo versko bogastvo, da bi pospešili skupnost in bratstvo (33–34)
- 4 - izmenjava verskih izkušenj: molitev in kontemplacija v skupnem iskanju Absolutnega.

Vse to so poti sodelovanja kristjanov s predstavniki drugih verstev. V tem srečevanju nujno prihaja tudi do evangelijskega preoblikovanja kultur in nastaja priložnost, da so predstavnikom drugih verstev predstavljene bistvene evangelijske vrednote (35).

Zaslужni papež Benedikt XVI., ki je že v predhodnem pontifikatu kot prefekt Kongregacije za nauk vere teološko bdel nad dogajanjem tudi na področju medverskega dialoga, je ostajal zvesto v smernicah svojega predhodnika. Za povzetek njegovega pristopa lahko sprejmemo kar njegov praktično zadnji tekst na to temo, ki ga najdemo v njegovi posinodalni apostolski spodbudi *Verbum Domini* (2010) v razdelku o Božji besedi in medverskem dialogu (117–120). V predhodni točki ustvari zanimivo okolje za nadaljevanje teme o medverskem dialogu, ko govori o tem, da Božja beseda »presega meje posameznih kultur in je prav zato sposobna porajati občestva med različnimi ljudstvi« (116). Ta formulacija je presenetljivo podobna tistim na drugem vatikanskem cerkvenem zboru, ki so isto sposobnost pripisovale Svetemu Duhu. Božja beseda, ki se je sposobna izraziti v vseh jezikih in kulturah, omogoča prestopanje okvirov vsake posamezne kulture in uresničevati vesoljnost, ki vse povezuje, združuje in uresničuje med ljudmi bratstvo. Nato na splošno ovrednoti medverski dialog (117), izpostavi dialog z muslimani (118) in z drugimi verstvi (119) ter sklene s poudarkom na ohranjanju verske svobode (120).

Kot bistveni del oznanjevanja Božje besede Benedikt XVI. izpostavi srečanje, dialog in skupno delovanje z vsemi ljudmi dobre volje in še posebej s pripadniki različnih verskih izročil (117). Pojav globalizacije naravnost sili k tesnejšemu sodelovanju in papež v njej prepozna »previdnostno priložnost« (117), da v medsebojnem medverskem dialogu utrdimo skupno prepričanje, da je vsemogočni Bog »temelj vsega dobrega«, da je »studeneč moralnega življenja« in omogoča »globoka čustva vesoljnega bratstva«. Judovsko-krščansko sporočilo pa je za služnega papeža dokaz, kako je mogoče skupaj izražati Božjo ljubezen

do vseh ljudstev (Noe) in kako je odnos z Bogom tesno povezan z etiko ljubezni do vsakega.

V svoji zadnji apostolski spodbudi je zaslužni papež Benedikt XVI. še posebej izpostavil dialog z muslimani (118). Kristjane in muslimane povezuje abrahamovska korenina vere in enobožno češčenje Boga, ki se najbolj izraža v molitvi, miloščini in postu. Njegova spodbuda gre v smeri razvijanja odnosov »v duhu iskrenega in spoštljivega dialoga« in izpostavlja predvsem dve smeri: skupno poglobljanje spoštovanja življenja ter neodtujljive pravice moškega in ženske do lastne identitete in njunega enakega dostojanstva. Posebej povzema željo sinodalnih očetov in se s prošnjo obrača na škofovske konference: »Sinoda prosi škofovske konference, da tam, kjer se to izkaže za primerno in koristno, pospešujejo srečanja za medsebojno spoznavanje kristjanov in muslimanov ter tako krepijo vrednote, ki jih družba potrebuje za mirno in ugodno sožitje.« Spodbuda za dialog z ostalimi verstvi pa gre v smeri »spoštovanja Cerkve do starih verskih in duhovnih izročil« (119), saj vsebujejo vrednote, ki lahko močno pomagajo pri gradnji razumevanja med ljudmi in ljudstvi npr.: »v budizmu spoštovanje do življenja, kontemplacijo, tišino, skromnost; v hinduizmu čut za sveto, žrtvovanje in post; v konfucianizmu družinske in socialne vrednote« (119). Vse skupaj pa naj se odvija v duhu medsebojnega spoštovanja, ki vsakemu zagotavlja versko svobodo (120).

Da je močno usmerjen v dialog z vsemi, je v prvih mesecih pontifikata dokazal tudi papež Frančišek. Bolj kot teoretično je pokazal s svojim ravnanjem praktično pot tega dialoga, ki sloni na odkrivanju pristnosti življenja in iskanju človeka vrednega sobivanja. Uresničuje ga tudi preko intervjujev ali pisem ter v neposrednih pogovorih. V svoji prvi encikliki *Lumen Fidei* (2013), v kateri se sicer odraža tudi misel in življenje Benedikta XVI., pravzaprav ni veliko prostora namenjenega medverskemu dialogu, a dovolj za prepoznanje jasne smernice: »Luč vere v Jezusa osvetljuje tudi pot vseh, ki iščejo Boga, in podarja lasten prispevek krščanstva v pogovoru s pripadniki različnih verstev.« (LF 35) Tudi papež Frančišek nedvomno poudarja pomen »pogovora s pripadniki različnih verstev«, v katerega se vključujejo kristjani, ne da bi izgubili lastno istovetnost, ampak da bi z jasno izraženo vero v Jezusa Kristusa pomagali, da bi njegova luč mogla osvetliti vprašanja in tematike, ki so vsebina teh pogovorov. V tej smeri se znajdejo tudi neverni ljudje, ki sicer vztrajno

iščejo globlji temelj življenja, saj »se vera oblikuje kakor pot« (35), na kateri se počasi uresničuje ljubezen in po njej vedno bolj sveti tudi luč Božje ljubezni. To je pot edinosti človeškega rodu med seboj in z Bogom, kot se je izrazil drugi vatikanski cerkveni zbor v LG 1, in to pot oba zadnja papeža še posebej podčrtata ter jo spodbujata, zlasti v smeri edine resnice; ugotavljata namreč, da ni dovolj le uresničevanje »medsebojne dobrohotnosti«, ali deliti isto usodo v družbenem okolju in se pri tem zavzemati za »skupni cilj«: »Danes se zdi veliko bolj stvarna edinost ljudi v enem zavzemanju, v medsebojni dobrohotnosti, deležnosti ene in iste usode, skupnem cilju. A veliko težje vidimo edinost v isti resnici. Zdi se, da takšna edinost nasprotuje svobodi mišljenja in samostojnosti subjekta. Izkušnja ljubezni pa nam nasprotno pove, da je prav v ljubezni mogoče imeti skupno predstavo, da se v njej učimo videti resničnost z očmi drugega in da nas to ne siromaši, ampak bogati naše gledanje. Resnična ljubezen po meri Božje ljubezni zahteva resnico; v skupnem gledanju resnice, ki je Jezus Kristus, postaja resnica globoka in trdna.« (47) S tem spodbujata k notranjemu in zunanjemu dialogu ne le glede zunanjih okoliščin delovanja in življenja, ampak predvsem k pogumu, da se učimo v ljubezni gledati resničnost tudi z očmi drugega in se s tem bogatiti. Izziv je torej, imeti pogum za dialog resnice, ne da bi pri tem kdo moral popuščati pri svoji identiteti. V dialog resnice in v delo za mir so tako lahko pritegnjeni predstavniki vseh verstev in tudi neverni, kot dokazuje primer tovrstnih dogodkov v Assisiju v času zadnjih treh papežev.

Nekaj značilnih teoloških spoznanj o medverskem dialogu v pokoncilskem obdobju:

Potreben je širok in splošno sprejemljiv koncept evangelizacije: predvsem z vidika promoviranja pravičnosti in medverskega dialoga, ki sodita k evangelizaciji kot njeni avtentični obliki, ter razvijati pogum za dialog resnice.

Medverski dialog je notranja razsežnost evangelizacije in je ena izmed njenih privilegiranih oblik, tudi ko proces evangelizacije ne steče do konca.

Čeprav je vrh evangelizacije oznanilo Jezusa Kristusa, je vendar točka prehoda med medverskim dialogom in oznanilom Jezusa Kristusa (kerigmo) skrivnost, ki jo moramo prepustiti Božji previdnosti.

Pojmovanje medverskega dialoga kot dobrega samega v sebi in ne le kot sredstvo za doseg nekega drugega cilja.

Medverski dialog je vzajemna evangelizacija pod vplivom Svetega Duha: ko zremo ta dialog z vidika cilja oznanjevanja, je sam v sebi evangelizacija – vzajemna evangelizacija, kajti osebnostno jedro vseh udeležencev je pod vplivom Svetega Duha.

Kratek pregled stanja medverskega dialoga v Sloveniji

V duhu drugega vatikanskega cerkvenega zbora je Cerkev na Slovenskem iskala svojo pot medverskega dialoga v socio-političnem okviru, v katerem je pač živela. Morda je sprva bil najmočnejši dialog, ali vsaj poskusi dialoga, z nevernim okoljem, kar se je najbolj utelesilo v bolj filozofskem dialogu z nekaterimi marksističnimi filozofi in sociologi. A okolje je vedno bolj postajalo pluralno, saj je postajal pritek zlasti muslimanskih prebivalcev močnejši. Z osamosvojitvijo pa so tudi druga verstva dobila odprt pristop na naše narodnostno ozemlje.

Plenarni (ali pokrajinski) zbor Cerkve na Slovenskem (1997–2001) pomeni pomembno dogajanje njene samorefleksije ob iztekanju prve deкаде slovenske države. Dialog je postal v procesu plenarnega zborovanja njena prednostna odločitev, a je bil glavni poudarek postavljen na notranji dialog ter dialog z družbo in kulturo. Medverski dialog je bil sicer omenjan a manj izrazito in tudi manj obvezujoče. Zanimiv pokazatelj, koliko je bil medverski dialog ozaveščen v samem procesu plenarnega zbora, je dejstvo, da je v štirinajstih točkah dokumenta (71–84), kjer je opredeljen dialog, medverski dialog omenjen samo v dveh in v nobenem izmed šestih sklepov, ki sledijo tozadevnemu besedilu. Medverski dialog je torej v Sklepnem dokumentu vsekakor skopo zastopan. Temelj dialoga je najprej takole postavljen: »Dialog Cerkve s svetom v vsakem času in v vseh kulturah temelji na veri Cerkve, da je Bog stvarnik stvarstva in odrešenik. Dialog je sredstvo za odkrivanje resnice v ljubezni in predpostavlja spremembo mišljenja in življenja.« (*Izberi življenje* 71) Medverski dialog je najprej bolj mimogrede omenjen (kakor da je vanj zašel po pomoti) v točki, ki je namenjena predvsem ekumenizmu, kjer besedilo med naštetimi partnerji v dialogu omenja tudi muslimane: »Katoliška Cerkev na Slovenskem se srečuje s pravoslavno Cerkvijo, evangeličansko cerkveno skupnostjo in drugimi krščanskimi skupnostmi ter

z islamom.« (74) Šele zadnji, deseti, razdelek poglavja o dialogu je podnaslovljen »dialog z drugače verujočimi« in torej samostojno obravnava tematiko medverskega dialoga. A tudi ta se večinsko, in resnici na ljubo zelo apologetično, posveča »nekrščanskim duhovnim gibanjem«. Edino izrecno vabilo h konkretnemu medverskemu dialogu je namenjeno gradnji »dialoških mostov« z vedno številčnejšo muslimansko skupnostjo: »V tem smislu /v smislu KKC 843/ moramo podpirati pobude, namenjene ustvarjanju dialoških mostov s precej številčno muslimansko skupnostjo, ki živi v Sloveniji.« (83) Resnici na ljubo moramo dodati, da je tudi do teh dveh vstavkov prišlo na pobudo Kongregacije za škofe, ki je pred dokončno odobritvijo (5. december 2001) pregledovala besedilo in zahtevala ta dodatek.²

In kako se je medverski dialog uresničeval v slovenski praksi? V slovenskem prostoru je medverski dialog, kljub skromnemu omenjanju oziroma praktični prezrtosti v procesu plenarnega zbora in v njegovem sklepnem dokumentu, vendarle bolj prisoten kot bi iz omenjenega sklepal. Zlasti v poosamosvojitvenem obdobju je verska svoboda dobila več možnosti, ki so zorele tudi v različne dejavnosti na področju dialoga med verstvi. Osrednje mesto zavzema dialog z Islamsko versko skupnostjo in veliko manj z drugimi verstvi, ki so v veliko manjši meri v organizirani obliki prisotna na Slovenskem. Glavne oblike dialoga in sodelovanja so potekale na področju skupnega zavzemanja za vrednote v odnosu do družbeno-politične situacije, ki se je najbolj pokazala v skupnih tiskovnih konferencah in izjavah za javnost ob različnih priložnostih; manj je bilo znanstvenih srečanj in še manj drugih neposrednih stikov med predstavniki različnih verstev na krajevnih ravneh, kjer je šlo bolj za prisotnost na različnih prireditvah kot izraz spoštovanja in pozornosti (npr. prisotnost muftija na kakšni katoliški prireditvi in drugič katoliškega škofa na islamski prireditvi – prisotnost predsednika SŠK pri položitvi temeljnega kamna džamije v Ljubljani); prišlo je tudi do skupne molitve na množičnih grobiščih (npr. Maribor: pri obeležju na pokopališču Dobrava).

² Dokument popravkov, ki ga je Kongregacija za škofe napisala 24. aprila 2001, hranijo v arhivu SŠK.

2.1 Skupne izjave katoliške Cerkve in drugih verskih skupnosti

2. *julij 2010*: Zakonska zveza in družina – stebra družbenega in verskega življenja – Izjava katoliške Cerkve in Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji.
20. *junij 2011*: Izjava verskih skupnosti ob 20. obletnici samostojnosti slovenske države – podpisniki iz katoliške, pravoslavne in evangeličanske ter islamske verske skupnosti.
- junij 2011, junij 2012 in junij 2013*: Sodelovanje pri pobudi molitve in posta za domovino pred praznikom dneva državnosti.
13. *februar 2012*: Izjava KPM v podporo judom in muslimanom: Versko svobodo je potrebno varovati tudi v primeru Judovske in Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji.
22. *marec 2012*: Družina je najboljši kraj za posredovanje verskih in kulturnih vrednot – Izjava Srbske pravoslavne Cerkve zagrebško-ljubljanske metropolije, katoliške Cerkve in Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji.
11. *junij 2012*: Izjava Sveta krščanskih Cerkev in Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji glede predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o verski svobodi.
30. *september 2013*: Izjava Sveta krščanskih Cerkev in Islamske skupnosti o napovedani uvedbi Zakona o davku na nepremičnine in spremembi Zakona o verski svobodi.

2.1 Glavna srečanja, okrogle mize in simpoziji

6. *marec 2003*: Okrogla miza: *Rojevanje islama* (doc. dr. Janez Peršič), *Koran in evangelij* (mag. Blaž Jezeršek). Organizator: Študentski dom Janeza F. Gnidovca »Razmišljam, torej sem - Študentski intelektualni forum« v Zavodu sv. Stanislava.
15. *april 2004*: Okrogla miza v mariborski škofijski avli na temo: *Cerkev in verske skupnosti za mizo ali pod mizo?* Sodelovali: katoliška Cerkev, evangeličanska Cerkev, Srbska pravoslavna Cerkev, Islamska skupnost.
29. *november 2007*: 41. Nikodemovi večeri: predavanje muftija Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji Nedžada Grabusa, ki je imelo naslov: *Izživiti medverskega dialoga v sodobnem svetu.*

20. november 2008: Nikodemov večer - Maribor: *Ali je možna krščanska joga?*

Gostje okrogle mize: dr. Dejan Dinevski, Joga v vsakdanjem življenju; dr. Marjan Turnšek, dogmatična teologija; p. dr. Jože Roblek, voditelj duhovnih vaj in Marijan Jakša, humanitarni služitelj.

(http://www.sinaj.si/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=56&Itemid=526)

6. maja 2008: Mednarodni simpozij o medverskem dialogu: *Priložnosti in izzivi*; organizator: Center za medverski dialog iz Teherana v Iranu in Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani. Naslovi predavanj: *Islam in verska strpnost, Antropološke osnove dialoga, Verski dialog – metodologija in pravila, Izkušnja in izzivi krščansko-muslimanskega dialoga v Bosni in Hercegovini, Dialog – prispevek krščanstva, Dubovnost, skupna osnova medverskega dialoga, Lahko kristjani in muslimani skupaj delajo za mir?, Medverski dialog – nameni in cilji.*

7. – 8. junij 2008: Mednarodni simpozij z naslovom: *Religije za mir v obrambi demokracij: Vloga religiozne svobode v posttotalitarnih družbah in v novi Evropi.* Celje, Dom sv. Jožefa. Organizator: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

18. december 2008: srečanje muftija Islamske skupnosti v RS dr. Nedžada Grabusa v prostorih nadškofije Ljubljana s predsednikom Slovenske škofovske konference nadškofom msgr. Alojzom Uranom. Pogovor je tekел o spoštovanju človekovih pravic, ki izhajajo iz načela verske svobode, to je pravica do ustreznih bogoslužnih prostorov in zagovarjanja vrednot, kot sta varovanje človekovega življenja in družina.

19. november 2009: Nikodemov večer – Maribor: *Kako molite pri vas?* Gostje okrogle mize: Andreja Vukmir, Joga v vsakdanjem življenju; Nevzet Porić, Islamska skupnost; mag. Gregor Pečar, Mednarodna skupnost za zavest Krišne (ISKCON); p. dr. Jože Roblek, rimskokatoliška Cerkev.

28. – 30. junij 2012: Mednarodni ekumensko medverski in medkulturni simpozij: *Verstva v dialogu s sodobno kulturo*, Maribor; Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani. (<http://www.teof.uni-lj.si/?mod=aktualno&action=viewOne&ID=4650>)

19. – 20. september 2012: Mednarodni medverski simpozij: *Judovsko-krščanske vrednote v luči povezovanja Evrope*; Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in Maribor EPK

Verske skupnosti imajo s svojim duhovnim in socialnim delovanjem pomembno vlogo pri ohranjanju nekaterih skupnih vrednot in pri vzpostavljanju bolj pravične in solidarne družbe. Še posebej pomembne so tri skupne vrednote, ki tvorijo izhodišče za sobivanje in dialog in jih predstavniki različnih verstev skupno zagovarjajo v odnosu do predstavnikov oblasti:

1. Dostojanstvo vsake človeške osebe je zakoreninjeno v človekovi bogopodobnosti in se kaže v zagotavljanju temeljnih človekovih pravic, vključno s pravico do življenja in enakopravnosti.
2. Družinsko življenje je temelj vsake družbe, zato je država v službi vsakega posameznika in družine in ne obratno. Zato predstavniki verstev spodbujajo in podpirajo vsa prizadevanja državnih oblasti, ki so usmerjena v zagotavljanje socialne varnosti družin in njihovih članov ter omogočajo lažjo odločitev za življenje.
3. Verska svoboda je temelj vsake države, saj državljanom omogoča svobodno izražanje verskih in drugih prepričanj kot tudi svobodo javnega delovanja. Dejanja, ki so usmerjena v varovanje in spodbujanje verske svobode na različnih področjih družbenega življenja, so izrednega pomena za ohranjanje sožitja in spoštovanja med različnimi pripadniki verskih skupnosti v Republiki Sloveniji.

Iz teh kratkih in nepopolnih obrisov medverskega dialoga v Sloveniji lahko izluščimo spoznanje, da je po osamosvojitvi Slovenije daleč najmočnejše področje tega dialoga skupno prizadevanje za uveljavitev vrednot, ki so vsem verstvom skupne, v odnosu do državnih oblasti in njihov zagotavljanje v zakonodaji. Poleg krščanskih Cerkev in skupnosti se v ta dialog največkrat vključuje Islamska skupnost v Sloveniji. Vse ostale verske skupnosti v Sloveniji so v medverskem dialogu slabo prisotne. Tema dialoga so bile največkrat naslednje:

- skupno zavzemanje za ustavno pravico do verske svobode pri nastajanju ali spreminjanju zakonodaje (zakon o verski svobodi, zakon o davku na nepremičnine)
- dialog in skupno zavzemanje za vrednoto ravnospolne zakonske zveze in tradicionalne oblike družine (družinski zakonik)
- manj prisoten je bil dialog za boljše medsebojno poznavanje glede verskih vsebin; nekaj se ga je dogajalo na okroglih mizah in simpozijih ter raznih lokalnih srečanjih, ki pa niso pogosta

- k pripravi dialoga so pripomogli vljudnostni medsebojni obiski predstavnikov verstev na posameznih slavnostnih prireditvah.

Sklep: perspektive

Iz sklepne ugotovitve, da medverski dialog na Slovenskem ni najmočnejša resničnost religiozne scene, lahko izvedemo kakšno spodbudo za naprej. Predvidevamo lahko, da bo še naprej najlažje voditi dialog z drugimi verstvi v povezavi z zakonodajo, ker je skupni nastop pred politiko in oblastjo bolj učinkovit. A vedno bolj bo potrebno in pomembno organizirati »prostore«, zadnja dva papeža jih imenujeta »dvorišče poganov« – mi bi jim lahko rekli »dvorišče različno vernih«, kjer se bodo predstavniki različnih verstev, živečih na slovenskih tleh, lahko srečevali z edinim razlogom medsebojnega boljšega poznavanja. Mnoge napetosti in predsodki se ohranjajo ali celo nastajajo novi prav zaradi nezadostnega medsebojnega poznavanja. Primer takšne kočljive situacije se je večkrat pokazal v odnosu do islamske skupnosti glede terorističnega delovanja nekaterih islamskih fundamentalističnih skupin, ki se včasih in v nekaterih sredinah nekritično in posplošeno pripisuje islamu kot takšnemu; čeprav teroristična dejavnost s pravoverno doktrino islama nima nič skupnega.

Z izgradnjo džamije in Islamsko-kulturnega centra v Ljubljani se bodo gotovo odprle nove možnosti dialoga, tako na teoretični kot praktični ravni, ki jih ne bi smeli prezreti, ampak jih od vsega začetka aktivno razvijati.

Zaradi aktualnosti v sodobni globalni družbi pa bo še naprej potrebno skupno poglobljanje zakonskih in družinskih vrednot, saj ima trend razgradnje tradicionalnih oblik zakona in družine po teološkem in filozofskem prepričanju glavnih tradicionalnih verstev usoden negativen civilizacijski vpliv.

Nedvomno pa bi bil iz vsebinskih razlogov in v smislu medsebojnega boljšega poznavanja možen ploden pogovor z različnimi verskimi skupnostmi o vprašanju molitve in njenih različnih oblik, o verskem pomenu posta in romanj, saj ti pojavi spet postajajo vse bolj pomemben dejavnik v življenju vernih ljudi in tistih, ki spet iščejo svoje duhovne korenine.

Zaradi globalnega načina življenja in vpliva migracijskih tokov ter možnosti internetnih povezav bo medverski dialog postajal vedno bolj pomemben del javnega življenja tako znotraj verskih skupnosti kot v svetu nasploh. Katoliška Cerkev v Sloveniji je v svojem pastoralnem načrtovanju, ki si ga je začrtala v krovnem dokumentu »*Pridite in pogledjte*«, med velike »itinerarije pastoralne prenov« postavila tudi »*Dialog z neverujočimi, drugače mislečimi in drugače verujočimi*« (2012, 126–127), kjer medverski dialog zastavlja veliko bolj smelo kot v Sklepnem dokumentu plenarnega zbora: »Vendar nas nova evangelizacija ne zapira vase in ne ustvarja duhovne elite. T. i. »dvorišče poganov« najprej pomeni načelo odprtosti za vse ljudi dobre volje, ki iščejo resnico in pravico, ter za vse, ki so na poti spoznanja Boga. Drugače misleči ne sme biti razumljen kot nasprotnik ali celo kot odpadnik. Brez drugače mislečih kristjan v današnji družbi ne more poglobljati svoje identitete.« (126) Vse to kaže, da se v zavesti katoličanov v Sloveniji utrjuje spoznanje, da je medverski dialog dober sam v sebi in ni zgolj sredstvo za doseganje kakšnih drugih ciljev in zato je prav, da se njegovo uresničevanje na Slovenskem krepi.

Reference

- Benedikt XVI.** 2010. *Verbum Domini (Posinodalna apostolska spodbuda Gospodova beseda)*. Cerkevni dokumenti 131. Ljubljana: Družina.
- Caprile, Giovanni.** 1975. *Il Sinodo dei Vescovi: Terza Assemblea Generale*. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Dupuis, Jacques.** 1987. Dialogo interreligioso nella missione evangelizzatrice della Chiesa. V: Latorelle, René (ur.). *Vaticano II: Bilancio e Prospettive venticinque anni dopo (1962–1987)*, 1234–1256. Assisi: Cittadella Editrice.
- Frančišek, papež.** 2013. *Lumen Fidei (Okrožnica Luč vere)*. Cerkevni dokumenti 138. Ljubljana: Družina.
- Janez Pavel II.** 1979. *Redemptor Hominis (Okrožnica Človekov Odrešenik)*. Cerkevni dokumenti 2. Ljubljana: Družina.
- Pavel VI.** 1964. *Ecclesiam suam (Okrožnica Njegova Cerkev)*.

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_06081964_ecclesiam_it.html - (slovenski prevod: 1965. Ljubljana: Ciriško društvo slovenskih bogoslovcev.

– – –. 1975. *Evangelii Nuntiandi* (2006–ponatis). *Posinodalna apostolska spodbuda Oznanjevanje Evangelija*. Ljubljana: Slovenski katehetski urad.

Slovenska škofovska konferenca. 2002. *Izberi življenje. Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.

– – –. 2012. *Pridite in poglejte. Slovenski pastoralni načrt. Krovni dokument*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.